

Byzantina Symmeikta

Vol 16 (2003)

SYMMEIKTA 16

Μία υπόθεση πώλησης μοναστηριακής περιουσίας

Έφη ΡΑΓΙΑ

doi: [10.12681/byzsym.902](https://doi.org/10.12681/byzsym.902)

Copyright © 2014, Έφη ΡΑΓΙΑ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΡΑΓΙΑ Έ. (2008). Μία υπόθεση πώλησης μοναστηριακής περιουσίας. *Byzantina Symmeikta*, 16, 35–45.
<https://doi.org/10.12681/byzsym.902>

ΕΦΗ ΡΑΓΙΑ

ΜΙΑ ΥΠΟΘΕΣΗ ΠΩΛΗΣΗΣ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ

Η εκκλησιαστική και η μοναστηριακή περιουσία προστατεύονταν με ειδικές διατάξεις της νομοθεσίας, που απαγόρευαν την εκποίηση τους¹. Στην αρχή αυτή υπήρχαν και εξαιρέσεις που λειτουργούσαν υπό προϋποθέσεις όπως η εύλογη αιτία, η άφευκτη ανάγκη ή η προφανής ωφέλεια –ιδιαιτέρως τονίζεται η αποπληρωμή χρεών ή φόρων, ενώ οι νομοθέτες έκριναν απαραίτητη τη συναίνεση τόσο της πλειοψηφίας των κληρικών ή μοναχών, όσο και της εκκλησιαστικής και πολιτικής ηγεσίας του τόπου².

Η υπόθεση που εξετάζουμε είναι γνωστή από το αρχείο της μονής Θεοτόκου του Στύλου στο Λάτрос. Σε αυτό σώζονται τέσσερα έγγραφα που αφορούν την ανταλλαγή³ περιουσιακών στοιχείων δύο μονών, η οποία στη συνέχεια εξελίχθηκε σε πώλη-

---

1. Βλ. Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ, *Τὸ δίκαιον τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας ἀπὸ τοῦ 9ου μέχρι καὶ τοῦ 12ου αἰῶνος*, Αθήνα 1979, 254-255· Ελευθερία ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ, *Ἡ νομολογία τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων τῆς βυζαντινῆς καὶ τῆς μεταβυζαντινῆς περιόδου σὲ θέματα περιουσιακοῦ δικαίου*, Α': *Ἐνοχικὸ δίκαιο-ἐμπράγματο δίκαιο*, Αθήνα 1992, 257 κ.ε.· Γ. ΚΡΟΝΤΣ, *Ἡ ἐκκλησιαστικὴ περιουσία κατὰ τοὺς ὀκτὼ πρώτους αἰῶνας*, Αθήνα 1935, 147 κ.ε. Ο Ιουστινιανός Α' συστηματοποίησε προηγούμενες διατάξεις. Βλ. *Corpus Iuris Civilis*, III, έκδ. R. SCHÖLL - G. KROLL, ανατ. 1972 (στο εξής: *CIC III*), αρ. 7, σ. 48. Η νεαρά αυτή απαγόρευε την οποιαδήποτε εκποίηση μοναστηριακών και εκκλησιαστικών ακινήτων, επιτρέποντας κατ' εξαίρεση την εμφύτευση υπό όρους και την ανταλλαγή ακινήτου με αντίστοιχης αξίας κτήμα του δημοσίου, *εἴπου τις κοινωφελὴς ἔστι καὶ πρὸς λυσιτέλειαν τῆς πολιτείας βλέπουσα χρεία*. Το απόλυτο του νόμου αυτού και η διαφοροποίηση των περιπτώσεων πολύ σύντομα οδήγησαν τον Ιουστινιανό Α' σε κωδικοποίηση και των εξαιρέσεων.

2. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ, *Δίκαιον*, 203, 256-257· Eleutheria PAPAGIANNI, *Legal Institutions and Practice in Matters of Ecclesiastical Property*, στο Angeliki LAIOU, (επιμ.), *The Economic History of Byzantium, from the seventh through the fifteenth Century*, Washington D.C. 2002, τόμ. 3, 1059-1062· ΚΡΟΝΤΣ, *Ἐκκλησιαστικὴ περιουσία*, 150 κ.ε. Ωστόσο, όπως παρατηρεῖ και ο Κονιδάρης, είναι άφθονες οι μαρτυρίες σαφούς ή συγκεκαλυμμένης εκποίησης. Βλ. *CIC III*, αρ. 46, 54, 67, 120.

3. Η ανταλλαγή είναι σύμβαση που έχει ως αποτέλεσμα την αλλαγή κυριότητας και ως εκ τούτου εμππτει σε περιορισμούς, εφόσον αφορά μοναστηριακή περιουσία. Βλ. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ, *Δίκαιον*, 201-206· ΠΑΠΑ-

ση. Τα έγγραφα αυτά είναι τα εξής: α) πιπτάκιο του αυτοκράτορα Βασιλείου Β' (Νοέμβριος ιδ', 985)· β) επικυρωτική ασφάλεια της πράξης πώλησης (συμβιβασμός, Φεβρουάριος, ινδ. ιε', 6495: 987)· γ) επικύρωση του πατριάρχη Νικολάου Β' (υπόμνημα, Απρίλιος, ινδ. ιε', 6495: 987)· δ) πρακτικό του κληρικού της Μεγάλης Εκκλησίας Κωνσταντίνου (14 Αυγούστου, ινδ. β', 6557: 1049)⁴.

Η ανταλλαγή έγινε αγράφως κατά την εποχή που ζούσε ακόμα ο ιδρυτής της μονής Θεοτόκου του Στύλου, ο όσιος Παύλος ο νέος, δηλαδή πριν το 955. Η άτυπη αυτή πράξη αφορούσε τμήμα του Λάιρους, που η μονή Θεοτόκου του Λαμπονίου παρέδωσε στη μονή του Στύλου έναντι δύο κτημάτων, του Δρακόντιου και της Πελεκαναίας⁵. Με το πέρασμα του χρόνου ωστόσο η ανταλλαγή αμφισβητήθηκε από τη μονή Λαμπονίου, η οποία φρόντισε για την εγκατάσταση παροίκων στο αμφισβητούμενο έδαφος, με αποτέλεσμα ο ηγούμενος της μονής του Στύλου να προσφύγει στη δικαιοσύνη. Αυτό προκάλεσε την απόλυση, το Νοέμβριο του 985, του πιπτακίου του Βασιλείου Β' προς τον κριτή του θέματος Θρακησίων, Βασίλειο⁶. Η διαταγή που έλαβε ο κριτής δεν

ΓΙΑΝΝΗ, *Νομολογία*, 82 κ.ε., 265–266, όπου η συγγραφέας παρατηρεί ότι πρόκειται για την παλαιότερη γνωστή υπόθεση ανταλλαγής.

4. MM IV, αρ. 8, 9α, 9β, 10. Βλ. και R. JANIN, *Les églises et les monastères des grands centres byzantins*, Παρίσι 1975, 443–445. Για το αρχείο της μονής του Στύλου, βλ. την πρόσφατη εργασία του O. KRESTEN, *Das Kloster des heiligen Paulos am Berge Latros oder vom Berge Latros?*, *JÖB* 50, 2000, 193 κ.ε. Με ιδιαίτερο ενδιαφέρον αναμένουμε τη νέα έκδοση του αρχείου της μονής, που έχει αναγγείλει ο συγγραφέας και που θα λύσει πολλά προβλήματα χρονολόγησης των εγγράφων.

5. MM IV, 308.7–9, 309.11–25. Ο Βίος του Παύλου του Νέου έχει εκδοθεί από τον H. DELEHAYE, *Vita S. Pauli Iunioris in monte Latro*, *An. Boll.* 11, 1892, 5–74, 136–181 (στο εξής: *Βίος Παύλου του Νέου*). Για τη μονή Θεοτόκου του Στύλου (σημ. Arapavli στο Beşparmak Dağ), που ιδρύθηκε πιθανώς κατά τη δεκαετία του 920, βλ. JANIN, *Centres*, 233–239. Th. WIEGAND et al., *Der Latmos. Milet. Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen seit dem Jahre 1899*, έκδ. Th. WIEGAND, Bd. 3/1, Βερολίνο 1913, 61–72, 181–184· U. PESCHLOW, *Die Latmosregion in byzantinischer Zeit*, στο Anneliese PESCHLOW-BINDOKAT, *Der Latmos. Eine unbekannte Gebirgslandschaft an der türkischen Westküste*, Mainz a. R. 1996 (στο εξής: PESCHLOW, *Latmosregion*), 61–65· U. PESCHLOW, *Latmos*, *RbK* 5 (στο εξής: PESCHLOW, *Latmos*), 671–673· Π. Α. ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ, Λάιρος, *ΕΕΒΣ* 35, 1966/67, 76 κ.ε. Βλ. επίσης και το πρόσφατο έργο J. THOMAS – Angela CONSTANDINIDES-HERO – G. CONSTABLE (επιμ.), *Byzantine Monastic Foundation Documents. A Complete Translation of the Surviving Founder's Typika and Testaments*, Washington DC 2000 (στο εξής: *Foundation Documents*), τόμ. 1, 135–139. Για τη μονή Θεοτόκου του Λαμπονίου βλ. JANIN, *Centres*, 226. Η μονή Λαμπονίου είναι γνωστή μόνο από το αρχείο της μονής Θεοτόκου του Στύλου.

6. MM IV, 307–308. Η ινδικτιών δ' του εγγράφου πρέπει να διορθωθεί σε ιδ'. Βλ. JANIN, *Centres*, 443. Το όνομα του πρωτοσπαθαρίου, κριτή του υποδρόμου και των Θρακησίων Βασιλείου είναι γνωστό μόνο από τον τίτλο του εγγράφου. Για τους δικαστές των θεμάτων βλ. Hélène AHRWEILER, *Recherches sur l'administration de l'empire byzantin au IX–XI siècles*, *BCH* 84, 1960, 43, 68· N. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, *Les listes de*

εκτελέστηκε ποτέ, όπως πληροφορούμαστε από το έγγραφο του 1049, επειδή οι μονές αποφάσισαν να επιλύσουν αυτή τη διαμάχη εντός της μοναστικής κοινότητας, *πρὸ τοῦ τὸν δικαστὴν ἐπιστῆναι τῷ τόπῳ*⁷. Ἐτσι βλέπουμε την πρώτη φάση της προσπάθειας συμβιβασμού στην εύρεση μαρτύρων που θα μπορούσαν με ὄρκο να βεβαιώσουν την ανταλλαγή. Η διαδικασία του ὁρκου περιλαμβάνεται εκτενώς στο έγγραφο του πατριάρχη Νικολάου Β΄, όπου δηλώνεται ότι οι μοναχοί, ο Νικήτας, ο Βασίλειος και ο Γρηγόριος, προέρχονταν από τη μονή Λαμπονίου και τους επέλεξε ο ίδιος ο Γαβριήλ⁸. Η αιτία για την αποτυχία της προσπάθειας αυτής διατυπώνεται αναλυτικά στο επικριτικό σχόλιο που ο Νικόλαος Β΄ περιέλαβε στην επικύρωσή του: οι μοναχοί *μικροῦ κέρδους ἔνεκεν ὥσπερ καταιδεσθέντες τὴν ἑαυτῶν καταμολύναι ὑπόληψιν ἑαυτῶν καὶ τῆς ἀληθείας ἐγένοντο, καὶ οὐκ ἂν ποτε ἐκόντες τὴν ἀλήθειαν ἔφασαν ἐξομώσασθαι, ὑπὲρ ἧς τὸ τραχὺ τοῦ βίου καὶ ἐπίπονον τοῦ ἡδυπαθοῦς καὶ ῥάστου ἀνθυππυλάξαιτο, ἀλλὰ τοῖς ὑπὸ τοῦ εὐλαβεστάτου μοναχοῦ Γαβριὴλ προτεινομένοις ἀληθείσιν οὐσι συνεπεμαρτύρουν καὶ τὴν πάλαι γενομένην ἀνταλλαγὴν ἐπεβεβαίουν*⁹. Το σχόλιο του πατριάρχη για το «μικρὸ κέρδος» φαίνεται να ἔχει σχέση με την τελικὴ ἔκβαση της υπόθεσης και με το τίμημα που πήρε η μονή Λαμπονίου για την πώληση του ὁρους στη μονή του Στύλου.

Αυτὰ συνέβησαν μεταξύ του Νοεμβρίου 985 και της ἀνοίξης του 986. Ο νηοῦμενος Γαβριήλ κατάλαβε ότι η μονή του Στύλου δεν διέθετε κανένα νόμιμο μέσο για να αποδείξει ότι εἶχε την κυριότητα του κτήματος. Στο συμβιβασμό του 987 μάλιστα γίνε-

préséance byzantines des IXe et Xe siècles, Παρίσι 1972, 322-323, Αικατερίνη ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, Τὰ βυζαντινὰ δικαστήρια κατὰ τοὺς αἰῶνες Ι΄-ΙΑ΄, *Δίπτυχα* 4, 1986-87, 172-174.

7. MM V, 316.8-14.

8. MM V, 313.22-29. Αντίθετα, στο συμβιβασμό του 987 αναφέρεται ότι οι μοναχοί προέρχονταν από τη μονή του Στύλου. Βλ. MM IV, 309.26-30: *ἡρετίσασθε δι' ὅρκου βεβαιῶσαι ἐκ τῶν μοναχῶν τῆς καθ' ἑξῆς [ἡ]μῶς μονῆς τρεῖς, ἥγουν τὸν Νικήταν, τὸν Βασίλειον καὶ τὸν Γρηγόριον, ὅτι ἐπέπερ καὶ παλαιοὶ τῶν ἡμερῶν εἰσι καὶ μνήμην περὶ τῶν συμβεβηκότων ἔχοντες βεβαιώσουσιν ἡμᾶς οὕτως εἶναι τὴν ἀλήθειαν...* Ο Γαβριήλ εἶχε την επιδίωξη, βρίσκοντας μάρτυρες στη μονή Λαμπονίου, να πείσει τους αντιδίκους για το ἀληθές τῶν λόγων του, ὅπως φαίνεται και ἀπὸ το συμβιβασμό του 987.

9. MM IV, 313.22-314.2. Για τη σημασία του ὁρκου ὡς αποδεικτικοῦ μέσου βλ. D. SIMON, *Untersuchungen zum Justinianischen Zivilprozess*, Μόναχο 1969, 315 κ.ε., ἰδιαίτερα 339 κ.ε.: Δάφνη ΠΑΠΑΔΑΤΟΥ, *Η συμβιβαστικὴ ἐπίλυση διαφορῶν κατὰ τὴ μέση καὶ ὕστερη βυζαντινὴ ἐποχὴ*, Αθήνα-Κομοτηνὴ 1995, 91-97· Σπ. ΤΡΩΪΑΝΟΣ, *Η ἐκκλησιαστικὴ διαδικασία μεταξύ 565 καὶ 1204, Ἐπετηρὶς τοῦ Κέντρου Ερεῦνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου* 13, 1966, 105 κ.ε.: Π. ΓΟΥΝΑΡΙΑΔΗΣ, Ὁρκος καὶ ἀφορισμός στα βυζαντινὰ δικαστήρια, *Σύμμεικτα* 7, 1987, 41-48. Εδῶ πρόκειται στην πραγματικότητα για ὄρκο ἐκτὸς οποιασδήποτε δικαστικῆς διαδικασίας, ἀφοῦ πρόκειται για μιὰ ἄτυπη εξέταση τῆς υπόθεσης ἐντὸς τῶν μοναστικῶν κοινοτήτων.

ται ιδιαίτερη αναφορά στο γεγονός ότι η μονή του Στύλου δεν ωφελείται από την παρέλευση του μακρού χρόνου, δηλαδή από την παρέλευση των σαράντα ετών που όριζε ο νόμος, προκειμένου η κυριότητα του κτήματος να μην μπορεί να αμφισβητηθεί¹⁰. Έτσι ο Γαβριήλ αποφάσισε τελικά να αγοράσει το διεκδικούμενο κτήμα έναντι του ποσού των 100 νομισμάτων, *κέρδους μάλλον ἄμεινον ἡγησάμενος τὴν παροῦσαν ζημίαν*¹¹. Έτσι, στις 14 Απριλίου του έτους 6494: 986, συντάχθηκε από τη μονή Λαμπονίου προς τη μονή του Στύλου έγγραφο που εξέθετε τη συναλλαγή και το οποίο δεν σώζεται, αλλά μνεία του υπάρχει τόσο στο έγγραφο συμβιβασμού του 987, όσο και στο έγγραφο του 1049, στα οποία χαρακτηρίζεται ως «έγγραφο και ενυπόγραφο ασφάλεια» ή «έγγραφο ανταλλαγής», αλλά όχι ως πωλητήριο¹². Για να είναι νόμιμη η συναλλαγή, ο νγούμενος Γαβριήλ ζήτησε να υπάρξει πατριαρχική επιβεβαίωση. Μέχρι την έκδοσή της, ο Γαβριήλ παρακράτησε τα χρήματα¹³.

Η συνέχεια της υπόθεσης εξελίχθηκε στην Κωνσταντινούπολη, όπου ο μοναχός Βαρθολομαίος εστάλη ως αντιπρόσωπος της μονής Λαμπονίου. Ο Βαρθολομαίος ενημέρωσε τον καρτοφύλακα Στέφανο¹⁴, ο οποίος, αφού συσκέφθηκε με τους νοταρίους

10. MM IV, 309.31-32: *...εἴπερ ἀπὸ τοῦ μακροῦ χρόνου βοήθειαν ἢ καθ' ἡ[ύ]μᾶς οὐκ εὕρισκει λαύρα...* Για το μακρό χρόνο βλ. CIC III, αρ. 131, 657: *Ἀντὶ δὲ τῶν χρονίων παραγραφῶν τῶν δέκα καὶ εἴκοσι καὶ τριάκοντα ἐνιαυτῶν ταῖς ἀγίαις ἐκκλησίαις καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι σεβασμίσις τόποις μόνην τὴν τῶν τεσσαράκοντα ἐνιαυτῶν παραγραφὴν ἀντιτίθεσθαι προστάτομεν· τούτου αὐτοῦ φυλαττομένου καὶ ἐν τῇ ἀπαιτήσει τῶν ληγμάτων καὶ τῶν κληρονομιῶν τῶν εἰς εὐσεβεῖς αἰτίας καταλελειμένων. Σύμφωνα με αυτά δεν θα ήταν άτοπο να υποθέσουμε ότι η ανταλλαγή των κτημάτων έγινε μεταξύ των ετών 947 και 955, δηλαδή κατά τα τελευταία έτη ζωής του οσίου Παύλου.*

11. MM IV, 314.14.

12. MM IV, 310.3-4, 316.1. Η ινδικτιών δ' που αναφέρεται πρέπει να διορθωθεί σε ιδ', που συμφωνεί με το έτος 6494: 987. Στο έγγραφο αυτό πιθανώς αναφερόταν και η τύχη των δύο κτημάτων που είχε δώσει η μονή του Στύλου στη μονή Λαμπονίου, του Δρακόντιου και της Πελεκαναίας. Βλ. και JANIN, *Centres*, 443. Ο συγγραφέας σημειώνει ότι το κείμενο αυτό πρόλαβε την επέμβαση του κριτή των Θρακησίων. Φαίνεται όμως ότι η διαδικασία της εύρεσης μαρτύρων ήταν αυτή που κατέστησε περιττή την ανάμειξή του, επειδή σαφώς δηλώνεται στο κείμενο ότι ο Γαβριήλ δεν ήθελε να καταφύγει στα δικαστήρια και προτιμούσε αντίθετα να επιλύσει την υπόθεση εντός των μοναστικών κοινοτήτων. Βλ. MM IV, 313.27-29: *...ἀλλὰ μὴ πρὸς ἀγῶνας καταβαίνειν καὶ δικαστήρια καὶ τὴν διὰ λόγων ὁμολογημένην ἥσυχίαν ἐκ τῶν ἔργων καταρρυπαίνειν.*

13. MM IV, 310.9-10.

14. MM IV, 310.25-26, 314.24-25. Για το Στέφανο βλ. Βασιλική ΛΕΟΝΤΑΡΙΟΥ, *Εκκλησιαστικά αξιώματα και υπηρεσίες στην πρώιμη και μέση βυζαντινή περίοδο*, [Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte, Athener Reihe 8], Αθήνα-Κομοτηνή 1996, 659. Παρότι αναφέρεται σαφώς (MM IV, 308.20-24, 310.29-31) ότι ο Βαρθολομαίος συνάντησε αυτοπροσώπως τον πατριάρχη και του παρέδωσε τα γράμματα που είχε λάβει από τον νγούμενο της μονής του και (πιθανώς) της μονής του Στύλου, το γεγο-

του σεκρέτου του, εξέδωσε «έγγραφο συναίνεση» ή «έγγραφο προτροπή και συγκατάθεση», με την οποία επιβεβαίωσε ότι η πράξη της πώλησης ήταν συμφέρουσα. Κατόπιν τούτων ο Νικόλαος Β΄ συμφώνησε και προέτρεψε, πιθανώς εγγράφως, τον Στέφανο να χειριστεί την υπόθεση¹⁵. Τα έγγραφα αυτά δεν σώζονται. Αξίζει να σημειωθεί ότι η ανάμειξη του καρτοφύλακα σε δικαιοπραξίες που αφορούν τα μοναστηριακά ακίνητα γίνεται υποχρεωτική μόλις τον 11^ο αι. με σχετικό υπόμνημα του πατριάρχη Αλεξίου Στουδίτη (1025-1043)¹⁶.

Το τελευταίο στάδιο είναι η έκθεση της «επικυρωτικής ασφάλειας», που είναι το σημαντικότερο από τα έγγραφα που σώζονται στο αρχείο της μονής του Στύλου για την υπόθεση και είναι πράξη της μονής Λαμπονίου, που ζήτησε η μονή του Στύλου¹⁷. Ο μοναχός Βαρθολομαίος έθεσε την προταγή και την υποταγή του, ενώ το κείμενο γράφηκε από τον έξαρχο των ταβουλάρων Μιχαήλ Έγγονο¹⁸ τον Φεβρουάριο του

νός δεν είναι καθόλου βέβαιο, αφού ο καρτοφύλακας ήταν ο αξιωματούχος, ο κατεξοχήν επιφορτισμένος να λαμβάνει όλα τα γράμματα του πατριάρχη, εξαιρουμένων των γραμμάτων των άλλων πατριαρχών. Βλ. J. DARROUZÈS, *Recherches sur les Οφφίκια de l'Église byzantine*, Παρίσι 1970, 336.

15. MM IV, 308.29-309.1, 310.20-34. Βλ. και Hélène SARADI *Le Notariat byzantin du IXe au XVe siècles*, Αθήνα 1992, 171· V. GRUMEL – J. DARROUZÈS, *Les registres des actes du Patriarcat de Constantinople*, τόμ. 1, *Les actes des Patriarches*, II-III: *Les registres de 715 à 1206*, Παρίσι 1989, 800a. Η πράξη αποκλείεται να συντάχθηκε τον Απρίλιο του 987, όπως προτείνουν οι εκδότες. Είναι προγενέστερη της πράξης συμβιβασμού του Φεβρουαρίου 987, που εξέθεσε η μονή Λαμπονίου προς τη μονή του Στύλου. Ο DARROUZÈS, *Οφφίκια*, 422, φαίνεται να συγχέει την πράξη αυτή του πατριάρχη με το υπόμνημα που επικυρώνει τις διαδικασίες αυτές.

16. ΡΑΛΛΗΣ-ΠΟΤΑΝΗΣ, τόμ. 5, 22.30-23.2: *πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἔτι καὶ πᾶσαν ἑκδοσιν παραλαυρίων τε, καὶ ἱερῶν φροντιστηρίων, καὶ κτημάτων, καὶ τοπίων ἀπλῶς, καὶ ἀμπελώνων, ἥτις μὴ κατὰ γνώμην πατριαρχικὴν, ἢ εἰδησιν τῶν τοῦ σεκρέτου τοῦ εὐαγοῦς καρτοφυλακείου προέβη, ἀναργύρως ἀνατρέπον καὶ ἀκυροῦν*. Το υπόμνημα του πατριάρχη αφορά κυρίως την παραχώρηση μοναστηριών σε λαϊκούς ή μη, με την ευκαιρία του οποίου ο Αλέξιος Στουδίτης εισάγει και τη διάταξη αυτή για τη μοναστηριακή περιουσία. Βλ. σχετικά R. JANIN, *Le monachisme byzantin au moyen âge. Commende et Typica (Xe-XIVe siècle)*, *RÉB* 22, 1964, 5-44 (ιδιαίτερα, σ. 12 για το υπόμνημα του πατριάρχη). Για το πατριαρχικό καρτοφυλακείο βλ. ΛΕΟΝΤΑΡΙΤΟΥ, *Αξιώματα*, 628-657, DARROUZÈS, *Οφφίκια*, 334-353.

17. Το έγγραφο χαρακτηρίζεται ως επικυρωτική ασφάλεια ή απλώς ασφάλεια ή επικύρωση τις περισσότερες φορές. Βλ. MM IV, 308.14, 310.24, 311.25, 27, 312.1. Πβ. και MM IV, 308.24-26: *...τὴν παροῦσαν ἐκ προσώπου αὐτῶν καὶ τοῦ μέρους παντὸς τῆς τοιαύτης ἡμῶν τοῦ Λαμπονίου μονῆς ἐπικύρωσιν καὶ ἐπιβεβαίωσιν, ἔτι δὲ συμφωνίαν καὶ ἀσφάλειαν τίθημι καὶ ποιῶ...* Το έγγραφο χαρακτηρίζεται συμβίβασις μόνο στον τίτλο, που είναι μεταγενέστερος. Βλ. MM IV, 308.14. Ο πατριάρχης αντίθετα χρησιμοποιεί το ρήμα «διαλύω» για να χαρακτηρίσει τη λήξη της διαμάχης με όλες τις πράξεις που έγιναν. Βλ. MM IV, 313.8. Για το συμβιβασμό ως μέσο επίλυσης διαφορών βλ. ΠΑΠΑΔΑΤΟΥ, *Επίλυση*, 36-37, 70-72· ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ, *Νομολογία*, 133 κ.ε. Για τους συμβιβασμούς δεν υπάρχει ειδική νομοθετική ρύθμιση.

18. Για τους ταβουλάρους βλ. SARADI, *Notariat*, 65-66, 90-91, 223.

έτους 6495: 987. Στο έγγραφο αυτό περιέχεται το ιστορικό της διαμάχης και δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στις διαδικασίες που ακολούθησε το πατριαρχείο. Διευκρινίζεται ότι η μονή Λαμπονίου παραιτείται από οποιαδήποτε διεκδίκηση στο αμφισβητούμενο τμήμα του όρους, στο οποίο θα μπορεί να εισέρχεται μόνο για την συλλογή δάδων και εργάσιμων ξύλων κατόπιν αδείας του ηγουμένου της μονής του Στύλου¹⁹. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στην υποχρέωση των μοναχών της μονής Λαμπονίου να υπογράψουν την ασφάλεια αυτή «επί τόπου»²⁰. Η «τεχνική» αυτή σημείωση στο περιεχόμενο του εγγράφου εξηγεί και τη σειρά των υπογραφών: πρώτος υπέγραψε ο Βαρθολομαίος, ακολουθεί η υπογραφή του ηγουμένου της μονής Μεθοδίου και άλλων μοναχών, έπεται η υπογραφή του Στεφάνου και των άλλων πατριαρχικών νοταρίων, και το έγγραφο κλείνει η υπογραφή του επισκόπου Ηρακλείας Λάτρους, Ιγνατίου²¹.

Στο έγγραφο αυτό παρατηρούμε τα εξής: α) η σειρά των υπογραφών, η σύνταξη του κειμένου από τον έξαρχο των ταβουλλαρίων καθώς και η παρουσία του Στεφάνου και των άλλων νοταρίων δεν αφήνουν καμία αμφιβολία ότι το έγγραφο συντάχθηκε στην Κωνσταντινούπολη· β) κατά την έκδοση μεταγενέστερων αντιγράφων παραλείφθηκε, μεταξύ των άλλων, η υπογραφή του ταβουλλαρίου Μιχαήλ Εγγόνου (κόμπλα). Η περιεκτική φράση *καὶ ἐφεξῆς ἦσαν ὑπογεγραμμένοι πολλοὶ τῶν νοταρίων*, που ακολουθεί την υπογραφή του Στεφάνου, συμπεριέλαβε έτσι και την υπογραφή του Μιχαήλ, που σε αυτή την περίπτωση θα βρισκόταν αμέσως πριν την τελική επικύρωση του επισκόπου Ηρακλείας Λάτρους²². Για την υπογραφή του ηγουμένου Μεθοδίου και των άλλων μοναχών είχε αφεθεί κενό μεταξύ των υπογραφών του Βαρθολομαίου και του Στεφάνου. Η συμπλήρωση των υπογραφών αυτών, εφόσον ο Βαρθολομαίος είχε αποσταλεί μόνος στην Κωνσταντινούπολη, έγινε στην Ηράκλεια του Λάτρους²³, ενώ-

19. MM IV, 311.8-17.

20. MM IV, 308.26-29, 311.17-20.

21. MM IV, 312.8-31. Για το έγγραφο γενικά βλ. JANIN, *Centres*, 443-444.

22. MM IV, 312.27-28. Οι περισσότερες υπογραφές, αυτές των μοναχών της μονής και των νοταρίων του καρτοφυλακείου, καθώς και η προταγή του μοναχού Βαρθολομαίου, δεν συμπεριλήφθηκαν στην αντιγραφή του εγγράφου. Βλ. MM IV, 312.21, 28-29. Το όνομα του Μιχαήλ Εγγόνου είναι γνωστό από το κλείσιμο του εγγράφου, πριν τις υπογραφές. MM IV, 312.4-6. Για το ρόλο του ταβουλλαρίου βλ. SARADI, *Notariat*, 88-89, 178-181.

23. Πβ. MM IV, 308.24-29: *τὴν παροῦσαν... ἐπικύρῳσιν καὶ ἐπιβεβαίῳσιν... τίθημι καὶ ποιῶ, ὡς μέλλοντος καὶ τοῦ προειρημένου μου ἡγουμένου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ εὐλαβῶν μοναχῶν ἐπιτοπίως ἐνώπιον ἀξιολόγων μαρτύρων ταύτην ἀποδέχεσθαι καὶ ἐπιβεβαιοῦν...* Για την Ηράκλεια του Λάτρους βλ. W. BRANDES, *Die Städte Kleinasien im 7. und 8. Jahrhundert*, Άμστερνταμ 1989, 92-93, και ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ, Λάτρος, 72-73, όπου έχει συνοψισθεί η ιστορία της πόλης· βλ. επίσης και τα κατεξοχὴν αρχαιολογικά: WIEGAND, *Der Latmos*, 73-79· PESCHLOW, *Latmosregion*, 58-59· PESCHLOW, *Latmos*, 658· W. MÜLLER-WIENER, *Mittelalterliche Befestigungen im südlichen Ionien*, *Istanbuler Mitteilungen* 11, 1961, 14-17.

πιον του επισκόπου της πόλης Ιγνατίου, που υπέγραψε τελευταίος. Σύμφωνα με τη νομοθεσία, η παρουσία του τοπικού επισκόπου ήταν απαραίτητη για να είναι νόμιμη η συναλλαγή²⁴. γ) είναι ενδιαφέρον ότι ο αντιπρόσωπος της μονής Λαμπονίου στην Κωνσταντινούπολη, ο Βαρθολομαίος, ήταν πιθανώς ολιγογράμματος και η υποταγή του γράφηκε *διὰ Μιχαήλ τοῦ ταβουλλαρίου*²⁵. Αντίθετα, πουθενά στο κείμενο δεν φαίνεται ότι είχε σταλεί στην Πόλη αντιπρόσωπος της μονής του Στύλου, μολονότι είναι σαφές ότι αυτή είναι μία *μονομερής* συμβολαιογραφική πράξη που έγινε υπό την εποπτεία του καρτοφύλακα κατόπιν αίτησης του ηγούμενου του Στύλου, Γαβριήλ²⁶. Η απουσία οποιασδήποτε αναφοράς στον αντιπρόσωπο αυτόν, αν πραγματικά είχε αποσταλεί (όπως είναι λογικό να υποθέσει κανείς), οφείλεται στο μονομερές της πράξης.

Την «επικυρωτική ασφάλεια» ακολούθησε η επικύρωση του πατριάρχη Νικολάου Β΄ Χρυσοβέργη τον Απρίλιο του έτους 6495: 987. Ο πατριάρχης χαρακτηρίζει τη διαμάχη που ξέσπασε *δεινὸν καὶ οὐ ῥαδίαν σβεσθῆναι*, που συνιστά την εύλογη αιτία για την επικύρωση της πώλησης²⁷. Ο πατριάρχης επαινεί τον ηγούμενο του Στύλου

24. Βλ. CIC III, αρ. 46, 54, 67, 120 (σ. 281, 307, 346, 583). Η νομοθεσία του Ιουστινιανού προβλέπει την ανάμειξη της πολιτικής ηγεσίας της επαρχίας και την παρουσία του μητροπολίτη, που στην προκειμένη περίπτωση θα ήταν ο μητροπολίτης Αφροδισιάδος, στον οποίο υπαγόταν η επισκοπή Ηρακλείας Λάιρους.

25. MM IV, 312.8-19. Ακόμα και στην υπογραφή αναφέρεται ότι η πράξη έγινε σύμφωνα με τη θέληση του ηγούμενου, την προτροπή του πατριάρχη και την έγγραφη συναίνεση του καρτοφύλακα και των πατριαρχικών νοταρίων. Βλ. επίσης SARADI, *Notariat*, 171-174.

26. Πβ. MM IV, 310.17-28: *ἀξίωσιν ὑμεῖς οἱ τῆς λαύρας πρὸς τε τὸν δηλωθέντα εὐλαβέστατον Μεθόδιον ἱερομόναχον καὶ ἡγούμενον τῆς κατ' ἐμὲ ... τοῦ Λαμπονίου μονῆς ... ἐποιήσασθε, ἵνα... παράκλησιν ποιήσωνται... τοῦ διὰ ἐπικυρωτικῆς μὲν ἀσφαλείας ἡμῶν... τὴν παρὰ τῆς ἡμῶν μονῆς πρὸς τὴν καθ' ὑμᾶς λαύραν ἐκτεθεῖσαν ἔγγραφον καὶ ἐνυπόγραφον ἀσφαλείαν τε καὶ ἀποχὴν ἐπιβεβαιώσαι...* Για τον έγγραφο συμβιβασμό, που είναι συνήθως πράξη ταβουλλαρίου, βλ. ΠΑΠΑΔΑΤΟΥ, *Επιλυση*, 43-48· ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ, *Νομολογία*, 135-136, όπου η συγγραφέας παρατηρεί ότι όταν ένας από τους συμβαλλόμενους του συμβιβασμού είναι εκκλησιαστικό ίδρυμα, τότε η πράξη είτε επικυρώνεται από τις εκκλησιαστικές αρχές, είτε υπάρχει έκδοση διαφορετικού εγγράφου που επικυρώνει τη διαδικασία.

27. MM IV, 313.10-15. Βλ. GRUMEL - DARROUZES, *Regestes II-III*, 801· JANIN, *Centres*, 444. Στον τίτλο του εγγράφου αναφέρεται ότι ο πατριάρχης έζησε επί βασιλείας του αυτοκράτορα Λέοντα Σ' (886-912), πρόκειται δηλαδή για τον πατριάρχη Νικόλαο Α΄ Μυστικό (901-907, 912-925). Φαίνεται ότι υπήρχε γενικά η παράδοση ότι η μονή του Στύλου ιδρύθηκε επί Λέοντα Σ', αν και δεν είναι σαφές αν η ίδια η μονή την καλλιιεργούσε. Εκτός από τον τίτλο του εγγράφου, ο Λέων Σ' αναφέρεται και σε σιγίλλιο του Μιχαήλ Ξηρού (1127) που περιλαμβάνεται σε έγγραφο του δούκα Μυλάσης και Μελανουδίου Μιχαήλ Δούκα Αγγέλου (1190-1195). Βλ. MM IV, 324.13-14. Ωστόσο, σύμφωνα με τις ενδείξεις του βίου του οσίου Παύλου η ίδρυση της μονής δεν μπορεί να τοποθετηθεί νωρίτερα από τη δεκαετία του 920. Βλ. JANIN, *Centres*, 233-234· ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ, Λάιρος, 81-82, και ο ΙΔΙΟΣ, *Sur la date de fondation de la laure du Stylos, Byzantion* 36, 1966, 213-216.

Γαβριήλ για την προσπάθειά του να διευθετήσει το ζήτημα χωρίς να προσφύγει στα δικαστήρια, και επικρίνει τους μάρτυρες για την άρνησή τους να ορκιστούν, που σημαίνει ότι η υπόθεση σε αυτή την περίπτωση δεν θα είχε συνέχεια²⁸. Τίποτα στην επικυρωτική ασφάλεια του μοναχού Βαρθολομαίου ή στην επικύρωση του πατριάρχη δεν υποδηλώνει ότι αυτό το ζήτημα απασχόλησε τη σύνοδο. Σχετική φράση που αναφέρεται στο έγγραφο του 1049 έχει πιθανώς σχέση με τη συνεδρίαση του σεκρέτου του χαρτοφύλακα²⁹. Με την περάτωση των διαδικασιών πάντως ο Γαβριήλ είχε πολλαπλά εξασφαλίσει την εγκυρότητα της αγοράς, αφού τα έγγραφα που συντάχθηκαν γι' αυτήν ήταν συνολικά τέσσερα: α) η δικαιοπραξία με χρονολογία 14 Απριλίου 986, β) η έγγραφη συναίνεση του χαρτοφύλακα Στεφάνου, γ) η επικυρωτική ασφάλεια του μοναχού Βαρθολομαίου και δ) η τελική επικύρωση του πατριάρχη. Από αυτά τα έγγραφα έχουν σωθεί μόνο το γ) και το δ).

Τη συνέχεια ανέλαβε η διοίκηση του θέματος Θρακησίων, που κατέγραψε τους ακριβείς όρους της σύμβασης στα δημόσια κατάστιχα και συνέταξε περιορισμό του κτήματος για τη μονή του Στύλου, όπως φαίνεται στο έγγραφο του 1049³⁰. Το ίδιο το έγγραφο του 1049 αφορά καταπάτηση του κτήματος της μονής του Στύλου από τη μονή Καρύας³¹, η οποία βρισκόταν υπό τη διεύθυνση του κουβουκλεισίου, βασιλικού κληρικού και προνοπή, Βασιλείου³². Ο ηγούμενος του Στύλου Νικόλαος κατέφυγε σε

28. MM IV, 313.19-314.7.

29. MM IV, 316.3-4, 314.35. Η επικύρωση του πατριάρχη χαρακτηρίζεται ως υπόμνημα στο κείμενο του 1049. Για τα υπομνήματα βλ. DARROUZÈS, *Οφφίκια*, 399-400, 401, 422-423· ΛΕΟΝΤΑΡΙΤΟΥ, *Αξιώματα*, 640-641. Οι GRUMEL - DARROUZÈS, *Regestes II/III*, 801, κλίνουν αντίθετα προς την άποψη ότι υπήρξε ανάμειξη της συνόδου. Ωστόσο νομίζω ότι αυτή η μαρτυρία, δεδομένου ότι προέρχεται από κείμενο πλέον των εξήντα ετών μεταγενέστερο, δεν είναι ασφαλής, μολονότι είναι δυνατόν να απηχεί απόψεις και διαδικασίες που ίσχυαν την εποχή αυτή.

30. MM IV, 315.28-316.2.

31. Για τη μονή Καρύας ή Καρέας βλ. JANIN, *Centres*, 232-233. Η μονή είναι γνωστή και από το βίο του οσίου Παύλου του Νέου, όπου χαρακτηρίζεται «μοναστήρι μέγιστον και πολυανθρωπότατον». Βλ. *Βίος Παύλου τοῦ Νέου*, 26.

32. Για το έγγραφο βλ. JANIN, *Centres*, 444-445. Η μονή Καρύας είχε δοθεί ως χαριστική δωρεά στο βασιλικό κληρικό και κουβουκλείσιο Βασίλειο. Αυτό μπορεί να σημαίνει ότι αυτή την εποχή παρήκμαζε, υπόθεση που θα πρέπει να γίνει δεκτή με επιφύλαξη, επειδή ο θεσμός της χαριστικής γρήγορα μετά την εμφάνισή του καταστρατηγήθηκε. Ωστόσο αυτή είναι η τελευταία αναφορά που υπάρχει για τη μονή Καρύας, που μπορεί να σημαίνει ότι δεν επέζησε της αναστάτωσης που επέφερε η έλευση των Τούρκων στη δυτική Μικρά Ασία στα τέλη του 11ου αι. Για τη χαριστική βλ. Hélène AHRWEILER, *Charisticariat et autres formes d'attributions de fondations pieuses au Xe-XI siècles*, *ZRVI* 10, 1967, 2-8· η ΙΔΙΑ, *La concession de droits incorporels. Donations conditionnelles*, *Actes du XIIIe Congrès International des Etudes Byzantines* 2, Βελιγράδι 1964, 107-109· ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ, *Δίκαιον*, 260-263. Για τους βασιλικούς κληρικούς, που πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους στους ναούς των ανακτόρων, βλ. ΛΕΟΝΤΑΡΙΤΟΥ, *Αξιώματα*, 110-126.

αυτή την περίπτωση στον πατριάρχη Μιχαήλ Κηρουλάριο³³. Για τη διερεύνηση της υπόθεσης το Πατριαρχείο έστειλε στο Λάτρος τον κληρικό, κουβουκλείσιο και επί του πατριαρχικού σεκρέτου, Κωνσταντίνο³⁴. Η μονή του Στύλου παρουσίασε ως αποδεικτικά στοιχεία τη δικαιοπραξία του 986, τον περιορισμό και την επικύρωση του πατριάρχη Νικολάου Β'³⁵. Αντίθετα ο προνοητής της μονής Καρύας ισχυριζόταν ότι είχε στη διάθεσή του αποδείξεις στην πόλη (πιθανώς στην Κωνσταντινούπολη και όχι στη Μίλητο, αφού η εξέταση της υπόθεσης έγινε στο Λάτρος και ο Βασίλειος θα μπορούσε σε αυτή την περίπτωση να εμφανίσει τις αποδείξεις χωρίς μεγάλη καθυστέρηση). Έτσι, ο Κωνσταντίνος αποφάνθηκε υπέρ της μονής του Στύλου, δίνοντας μόνο μία προθεσμία τριών μηνών στο Βασίλειο για να εμφανίσει τα δικαιώματα στην Κωνσταντινούπολη, ώστε να δικαστεί η υπόθεση ενώπιον του πατριάρχη Μιχαήλ Κηρουλάρου³⁶.

Έτσι λοιπόν, από τα τέσσερα έγγραφα που σώζονται στο αρχείο της μονής Θεοτόκου του Στύλου είναι γνωστές, από την αρχή ως το τέλος, οι διαδικασίες που αφορούν αυτή την υπόθεση απαλλοτρίωσης μοναστηριακής περιουσίας. Πρόκειται για

33. MM IV, 315.11-12.

34. Για τους κουβουκλείσιους και τους επί του πατριαρχικού σεκρέτου βλ. ΛΕΟΝΤΑΡΙΤΟΥ, *Αξιώματα*, 286 κ.ε. (ιδιαίτερα 290), 525-526. Βλ. επίσης και DARROUZÈS, *Οφφίκια*, 375 κ.ε.

35. MM IV, 315.25-316.15. Σύμφωνα με την έκθεση του περιεχομένου της πατριαρχικής επικύρωσης, αναφέρεται σε αυτήν η αρχική επιφόρτιση του κριτή των Θρακησίων Βασιλείου να ασχοληθεί με την υπόθεση. Στο κείμενο του πατριάρχη ωστόσο δεν γίνεται καμία μνεία του Βασιλείου και δεν υπάρχει ένδειξη ότι προσκομίστηκε το πιπτάκιο του αυτοκράτορα Βασιλείου Β'. Η πληροφορία αυτή θα μπορούσε να αναφέρεται είτε στον περιορισμό είτε στο έγγραφο της πώλησης του 986, ή ακόμα να είναι και προφορική.

36. MM IV, 316.15-29. Η προθεσμία είναι τόσο μεγάλη επειδή μεσολαβεί η «συλλογή των καρπών». Ο Βασίλειος εξάλλου ισχυριζόταν ότι είχε δικαιώματα επί του όρους επίσης ως *ἐκ τῆς μονῆς τῶν Ἀγραύλων*. Δεν είναι σαφές ποια είναι η σχέση του προνοητή της Καρέας με τη συγκεκριμένη μονή. Πιστεύουμε ότι, αν ο Βασίλειος ήταν επίσης προνοητής της μονής Αγραύλων, αυτό θα αναφερόταν. Δεν είναι απίθανο η μία μονή να ήταν μετόχι της άλλης, αλλά οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι ο ηγούμενος των Αγραύλων, Κοσμάς, φαίνεται να παρέστη ανεξάρτητα, ως μάρτυρας κατά την εξέταση της υπόθεσης. Πβ. MM IV, 315.21-24. Αν η δική του μονή είχε κάποια διεκδίκηση επί του κτήματος, πιθανώς θα ήταν και αυτός ένας από τους αντιδίκους. Με την ίδια ιδιότητα εμφανίζεται και ο ηγούμενος της μονής Θεοτόκου των Κελλιβάρων, που μέχρι το 1049 είχε απορροφήσει τη μονή Λαμπονίου. Για τη μονή Κελλιβάρων και τη μονή των Αγραύλων βλ. JANIN, *Centres*, 229-232, 240 αντίστοιχα. Η μονή Θεοτόκου των Κελλιβάρων, ή πιο απλά, τα Κελλιβάρια, ήταν, σύμφωνα με την παράδοση του Λάτρος, η αρχαιότερη από όλες τις μονές και ιδρύθηκε τον 7ο αι. από πρόσφυγες του όρους Σινά: *Βίος Παύλου τοῦ Νέου*, 33-34. Η μονή Κελλιβάρων ταυτίζεται με την τοποθεσία Jediler, όπου βρίσκονται τα πιο εκτεταμένα αρχαιολογικά κατάλοιπα που υπάρχουν σήμερα στο Λάτρος: βλ. WIEGAND, *Der Latmos*, 25-29, 179 PESCHLOW, *Latmosregion*, 71-74 PESCHLOW, *Latmos*, 673-679 πβ. επίσης *Foundation Documents*, 1237-1238.

πώληση όχι προς αποπληρωμή χρεών ή φόρων, όπως προβλέπει η νομοθεσία, αλλά για να λήξει μία δεινή διαμάχη. Σύμφωνα με το νομοθετικό πλαίσιο ήταν η συμφωνία των περισσότερων μοναχών της μονής Λαμπονίου και η τελική υπογραφή του επισκόπου Ηρακλείας Λάτρους στην πράξη συμβιβασμού του 987. Αντίθετα η πολιτική εξουσία αναμείχθηκε μόνο κατά το αρχικό στάδιο, χωρίς ο κριτής Θρακησίων να φέρει σε πέρας τη διαταγή που είχε λάβει, και μετά το τέλος της διαμάχης, για τη σύνταξη του περιορισμού. Η ανάμειξη του πατριαρχείου και του καρτοφύλακα δεν παρουσιάζεται ως απαραίτητη, προκειμένου να ισχύσει η συναλλαγή της 14ης Απριλίου 986, αλλά έγινε κατόπιν αιτήσεως του νηγούμενου του Στύλου, Γαβριήλ. Υπό το πρίσμα αυτό ο «συμβιβασμός» του Φεβρουαρίου 987 είναι αποτέλεσμα της θέλησης του Γαβριήλ και της καθοδήγησης του καρτοφύλακα Στεφάνου και αποτελεί μόνο επιβεβαίωση (*ἀσφάλεια*) της μονής Λαμπονίου, που έγινε με τη σύμφωνη γνώμη του καρτοφύλακα και του πατριάρχη, ότι η πώληση δεν θα αμφισβητηθεί στο μέλλον³⁷. Η τελική πατριαρχική πράξη είναι η επικύρωση των ενεργειών των δύο μονών, τόσο του «συμβιβασμού» όσο και της αρχικής πώλησης (*τά τε ἤδη φθάσαντα γενέσθαι*³⁸, *τὰ καταπεπραγμένα*³⁹, γράφει ο Νικόλαος Β'). Ειδική μνεία γίνεται στο γεγονός ότι η πράξη της πώλησης είναι «άριστη... και περισσότερο για το συμφέρον της μονής Λαμπονίου»⁴⁰, ενώ φαίνεται ότι ο νηγούμενος Γαβριήλ προσέφυγε για την τελική αυτή επικύρωση στον πατριάρχη για να προσδώσει περισσότερο κύρος στην αγορά του αμφισβητούμενου κτήματος⁴¹. Αυτή ακριβώς η εμπλοκή του Πατριαρχείου επέβαλε εξάλλου και την προσφυγή του νηγούμενου του Στύλου, Νικολάου, στον πατριάρχη Μιχαήλ Κηρουλάριο το 1049.

Στον Γαβριήλ πρέπει λοιπόν να αποδοθούν τα εύσημα για τον τρόπο με τον οποίο χειρίστηκε αυτή τη σοβαρή υπόθεση. Η δράση του στη μονή του Στύλου ήταν τόσο σημαντική, ώστε ο Γαβριήλ χαρακτηρίζεται «ανήρ επίσημος» στο έγγραφο του 1049⁴², *μεγάλος τὴν ἀρετὴν, ἢ πάγκαλος* στο *Βίο* του οσίου Παύλου⁴³, «κτίτωρ» σε κατάλο-

37. Βλ. και MM IV, 311.21 κ.ε.

38. MM IV, 314.18.

39. MM IV, 314.18.

40. Βλ. και MM V, 314.25-27.

41. MM IV, 314.15-17.

42. MM IV, 316.7-8.

43. *Βίος Παύλου τοῦ Νέου*, 27, 145.

γο των ηγουμένων της μονής του Στύλου⁴⁴, ενώ τέλος, απεικονίζεται σε τοιχογραφία του σπηλαίου του οσίου Παύλου του νέου⁴⁵.

---

44. H. OMONT, Note sur un manuscrit grec copié en 1050 au mont Latros (Anatolie), *REG* 1, 1888, 337. Σύμφωνα με τον κατάλογο ο Γαβριήλ ήταν ο τέταρτος ηγούμενος της μονής. Για την ιστορία του καταλόγου βλ. JANIN, *Centres*, 234-236. Ο κατάλογος γράφηκε κάτω από το σημείωμα του αντιγραφέα στον κώδικα Par. gr. 598 που φέρει χρονολόγηση στις 2 Νοεμβρίου της β' ινδικτιώνος του έτους 6453: 944. Εξαιρετικό ενδιαφέρον από άποψη παλαιογραφική παρουσιάζει το άρθρο της Lidia PERRIA, Note paleografiche, *RSBN* 22/23, 1985/86, 65 κ.ε., όπου ξεκαθαρίζεται την αμφισβητούμενη χρονολόγηση του κώδικα και βρίσκεται συγκεντρωμένη και η προγενέστερη βιβλιογραφία.

45. Στον Γαβριήλ αποδίδεται γενικά η κωδικοποίηση των προφορικών παραδόσεων της μονής. Βλ. JANIN, *Centres*, 237, 443-444. Ο Γαβριήλ απεικονίζεται στην τοιχογραφία της κοίμησης του οσίου Παύλου, που βρίσκεται στο σπήλαιο του Στύλου. Είναι μια από τις τρεις μορφές της σύνθεσης που συνοδεύονται με επιγραφή του ονόματος και μια από τις δύο που εικονίζεται σε νεανική ηλικία. Η απεικόνιση του Γαβριήλ δεν είναι τυχαία, εφόσον στην τοιχογραφία έχουν συνοψισθεί σημαντικά γεγονότα για τη μονή του Στύλου, η κοίμηση του οσίου, η μαρτυρία της οσιότητάς του καθώς και η παράδοση των νόμων και των κανόνων. Οι τοιχογραφίες του σπηλαίου έχουν χρονολογηθεί ποικίλως από το β' ήμισυ του 11ου ως τις αρχές του 13ου αιώνα, με προτιμότερη χρονολόγηση στα τέλη του 12ου ή τις αρχές του 13ου αιώνα: WIEGAND, *Der Latmos*, 206-208, 213-215· PESCHLOW, *Latmosregion*, 82· PESCHLOW, *Latmos*, 708-709. Βλ. επίσης: M. RESTLE, *Byzantine Wall Painting in Asia Minor*, Text I, Recklinghausen 1967, 81· Nicole THIERRY, L'art monumental byzantin en Asie Mineure du Xe siècle au XIVe, *DOP* 29, 1975, 103-104· G. SCHIEMENZ, Die Malereien der Paulos-Höhle auf der Latmos, *Pantheon* 29, 1971, 46-53.